

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ФРАНЧАЙЗИНГУ В СИСТЕМІ СТАЛОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ: ТЕХНОЛОГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ

О.О. Бендасюк

доктор економічних наук, доцент

Інститут агроекології і природокористування НААН України (Україна, м. Київ)

e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7865-494X

В.В. Микитенко

доктор економічних наук, професор

ДУ «Інститут економіки природокористування

та сталого розвитку НАН України» (Україна, м. Київ)

e-mail: vmikitenko@ukr.net; ORCID: 0000-0002-8212-9777

У статті сформульовано і розкрито основні механізми та технології управління запровадженням у практику господарювання інструментарію еколого-економічного франчайзингу, що дає змогу забезпечити реалізацію дії цільових функцій сучасної посторової системи управління природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища з урахуванням проблем сьогодення і ризиків різної природи.

Розкрито суть та змістовність базових і специфічних функцій управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища держави. Вказане дало можливість визначити перелік необхідних, для запровадження у практику господарювання, видів еколого-економічного франчайзингу у контексті забезпечення переходу держави та її регіонів до сталого розвитку в ресурсних обмеженнях за наслідками нарощення і раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу.

Охарактеризовано ступінь і значимість еколого-економічного франчайзингу для розвитку національної системи сталого господарювання. Сформульовано й деталізовано: а) економіко-правові умови й підґрунтя для результативності застосування інструментарію еколого-економічного франчайзингу в Україні; б) напрями реформатування виробничо-господарських та організаційно-управлінських структур управління; в) технології забезпечення рівноваги та узгодження напрямів і темпів реалізації економічної, фінансової та екологічної політик держави.

Зазначене стало основою для обґрунтування: а) комплексу завдань щодо досягнення сталого господарювання соціально-економічних систем і територіальних природно-господарських утворень; б) формату впровадження дієвих еколого-інноваційних проєктів задля вирішення проблем із охорони навколишнього середовища; в) інноваційного складу засобів і методів пошуку нових можливостей і резервів щодо залучення інвестицій для підвищення рівня економічної, екологічної, соціальної, виробничої та природно-ресурсної безпеки держави загалом.

Показано, що для запровадження у практику франчайзингу необхідні не лише зміни у виробничо-господарській та організаційно-управлінській структурах, а й перебудова мислення і способів діяльності суб'єктів управління усіх рівнів, які опікуються проблемами просторового управління сталим розвитком держави та її регіонів.

Ключові слова: еколого-економічний франчайзинг, стале господарювання, технології екологізації, природно-ресурсний потенціал, територіальні природно-господарські утворення.

ВСТУП

Слід визнати, що становлення України як високорозвиненої конкурентоспроможної країни, дедалі більшою мірою, визначається станом навколишнього природного середовища, рівнем використання й освоєнням природно-ресурсного потенціалу та розвитком підприємництва, спрямованого на мінімізацію негативного впливу на природу. До причин, які негативно впливають на екологічний стан,

слід віднести: занадто високу скупченість промислових об'єктів із великою концентрацією екологічно небезпечних виробництв; високу енергозатратність і матеріалоемність, застарілі технології виробництва та обладнання, і як наслідок, нерозвиненість, недосконалість, а, подекуди, й повна відсутність належних природоохоронних систем та належного контролю над охороною довкілля. Вирішення нагальних екологічних проблем, створення сприятливих умов задля забезпечення життєдіяльності лю-

дини і збереження природного середовища, покладено саме на екологічне підприємництво, яке спрямоване на подолання негативних наслідків господарювання та впровадження нових інноваційних технологій. Саме останнє є нагальним і актуальним у контексті забезпечення переходу держави та її регіонів до сталого розвитку за ресурсних обмежень.

Для вирішення еколого-економічних проблем необхідно визначити нагальні пріоритети та розробити й запровадити у практику господарювання більш досконалі нормативно-правові норми й механізми з утримання, призупинення чи обмеження тих видів підприємницької діяльності, які завдають непоправної шкоди навколишньому природному середовищу (НПС) і не є обов'язковими для існування людства. При цьому, слід зосередити увагу і надати дієву державну підтримку, тим підприємствам, які створюють і впроваджують новітні інноваційні технології у виробництві екологічно чистих товарів із застосуванням альтернативних джерел енергії.

У цій відповідності слід вказати, що розроблення, побудова та впровадження у практику господарювання механізмів та прикладного інструментарію еколого-економічного франчайзингу надасть змогу підприємницьким структурам більш широкого доступу до інформаційно-методичної бази, стати відкритішими для активізації нововведень та впроваджувати нові, високі стандарти виробництва якості товарів і послуг при істотному підвищенні результативності їх функціонування. Оскільки, дієве використання екофранчайзингу, з урахуванням економічного паритету за функціями раціоналізації енерго-, ресурс- й інноваційних витрат, сприятиме застосуванню удосконалених, оптимальних для України, форм фінансування високотехнологічної діяльності та її екологізації, покращенню інноваційної активності країни, регіонів, округів і територій. А, відтак, підвищить конкурентоспроможність національної економіки загалом, сприятиме зміцненню економічних зв'язків між різними країнами та посилить свої позиції на світовій арені загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розробкою та обґрунтуванням методологічних засад просторової системи управління природно-ресурсними активами та дослідженням ролі екологічних інновацій в економічному розвитку держави займається дедалі більше науковців, серед яких варто відзначити І. Бистрякова, О. Веклич, Дж. Горбача, Б. Данилишина, А. Джаффе, Р. Кемпа, І. Лицура, С. Рам-

мера, К. Реннінгса, А. Федорищеву та інших. Наразі активно ведеться пошук, а також розробка й апробація нових більш ефективних еколого-інноваційних стратегій.

При цьому, вчені вказують і визнають два пріоритетні напрями реалізації еколого-інноваційної політики, що є нагальними для забезпечення сталого розвитку національних і регіональних соціально-економічних систем. Зокрема, один із них, пов'язаний із боротьбою із забрудненням навколишнього природного середовища (НПС), а інший — із впровадженням у практику господарювання екологічних інновацій і поширенням нових технологій [1; 2].

Зазначеному напрямку досліджень присвячено розробки НАН України та галузевих інститутів. Так, зокрема, визначення та обґрунтування необхідності впровадження еколого-економічного інструментарію франчайзингу репрезентовано у роботах І. Бистрякова, О. Веклич, Л.М.Грановської, О.І. Дребот, Н.В. Зіновчук, І. Ілляшенко, А. Федорищеві, О.І. Фурдичка та ін. Зокрема, у [3], автор сформулювала і визначила сутність та розкрила значення франчайзингових відносин, обґрунтувала теоретичні підходи до класифікації франчайзингу, репрезентувала його переваги й недоліки франчайзингових відносин у міжнародному бізнесі. Однак, віддаючи належне теоретичній і практичній цінності попередніх наукових здобутків, визнаємо, що питання розвитку та активного застосування франчайзингу на практиці наразі залишається відкритим. Важливість вирішення вказаних науково-прикладних завдань для забезпечення соціально-економічного розвитку країни зумовила також необхідність розробки теоретико-методологічних засад еколого-економічного франчайзингу у контексті забезпечення гідного становища нашого державного утворення на світовому ринку.

Автори підтримують обґрунтування і твердження, які репрезентовано С. Валентей у [2] про те, що *«навколишнє середовище складається з трьох компонентів. Найшвидшими темпами розвивається техносфера (роки), далі соціосфера (десятиріччя), і, нарешті, для зміни природного середовища потрібні століття. Звідси, за певного спрощення, випливає, що історія людства є зміною техносфери і соціального середовища за практичної незмінності природної складової»*.

Незважаючи на значний обсяг теоретичних і методологічних досліджень із питань доцільності застосування еколого-економічного франчайзингу, вказане потребує детального і комплексного аналізу механізмів та інструментів реалізації франчайзингових відносин

в екологічній сфері у контексті забезпечення сталого господарювання в межах національної соціально-економічної системи та територіальних природно-господарських утворень.

Дослідження еколого-економічного франчайзингу як методу провадження і регулювання екологічно спрямованої підприємницької діяльності сприятиме розвитку системи платних послуг, які надаватимуться організаціями та установами у сфері охорони навколишнього природного середовища, а, відтак, забезпечуватимуть фінансову стійкість функціонування територій держави.

Мета статті — розробка та удосконалення теоретико-методологічних і методичних засад формування та реалізації механізмів еколого-економічного франчайзингу, систематизація переваг їх використання для підприємницьких організацій, обґрунтування щільності взаємозв'язку екофранчайзингу з бізнес-плануванням і реалізацією екологічних інновацій у контексті вирішення проблеми щодо забезпечення переходу нашої держави та її регіонів до сталого господарювання.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем запровадження еколого-економічного франчайзингу, законодавчі й нормативні акти, методологічні та інструктивні матеріали у сфері економіки природокористування. Для досягнення зазначеної мети використано метод логічного узагальнення для теоретичного обґрунтування важливих поставлених завдань та уточнення змістовності ключових понять дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Об'єктивним є визнати, що в Україні наразі ми маємо можливість спостерігати неефективність сучасної системи управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, що призводить до збільшення рівня забрудненості територій та фінансових витрат, зменшення ефективності функціонування територіальних природно-господарських утворень, обумовлених постійною масштабною підтримкою держави технологічно застарілих підприємств і виробництв. Застарілі та неефективні методи і механізми організації й управління природокористуванням, природоохоронною діяльністю та функціонування екологічно небезпечних виробництв — не сприяють узгодженості економічних і природоохоронних цілей і, відповідно, реалізації оптимальних для України екологобезпечних управлінських рішень.

Слід вказати, що своє законодавче закріплення економічні методи управління знайшли в Законі України [4] «Про охорону навколишнього природного середовища», де визначено: застосування різноманітних зборів та платежів за користування природними ресурсами, за забруднення навколишнього середовища, за погіршення якості природних ресурсів; надання податкових пільг і пільгових коротко- і довгострокових позик підприємствам для здійснення проєктів щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища. Окремо, у нормативних актах, виписано проблемні питання у площині: організації та діяльності екологічних фондів, реалізації механізмів стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища шляхом надання кредитних пільг; удосконалення та запровадження у практику екологічного страхування та інших фінансових механізмів [4].

Як вбачаємо з наведеного вище, економічні методи управління, за усталеною нормативно-правовою базою, визначають і встановлюють лише розмір плати за користування природними ресурсами та забруднення НПС, а самі механізми їх використання, врахування попиту і пропозиції на конкретний вид ресурсу, витрат господарюючих суб'єктів на підтримання заданого рівня НПС — відсутні. Тож, на авторське переконавання, особливу увагу слід приділити розробці та запровадженню у практику, задля забезпечення сталого господарювання і фінансової стійкості природно-господарських утворень, цільового виду податку (збору) або плати за ліцензію, а також — компенсаційних витрат. Поряд із цим, необхідно визначити і затвердити перелік тих природних ресурсів, які слід віднести до сфери державного управління, контролю та розпорядження держави, де основні витрати на відновлення, нестиме саме державний бюджет.

Виходячи з цього, зазначимо про таке: як визнано у розробках [5; 6], дієвим механізмом стимулювання підприємств до природоохоронної діяльності є: надання податкових пільг, звільнення від сплати податків екологічних фондів; застосування пільгових цін та надбавок на екологічно чисту продукцію та надання пільгових кредитів тощо. Не слід забувати і про усталені заходи покарання за порушення підприємницької діяльності в галузі природокористування, до яких віднесено: штрафи за екологічні порушення, додаткові податки за екологічно шкідливу продукцію та технологію тощо.

Однак, питання заохочування підприємств до раціоналізації природокористування та охо-

рони НПС потребують подальшої деталізації й активного удосконалення. А, це можна досягти лише шляхом врахування у методологічній базі вихідних положень системного, комплексного та синергетичного підходу, які й забезпечать застосування різних форм впливу на провадження підприємницької діяльності, яка залежить від характеру виробництва, природи й обсягу використання ресурсів галуззю чи підприємством, стану і складу природного середовища, в якому вони функціонують [5].

До основних організаційно-економічних функціоналів сучасної системи управління природокористуванням та охороною НПС відносять такі, як регулювання, контроль, стимулювання та розподіл. У їхній відповідності, слід відмітити такі базові та специфічні функції, які мають бути реалізовані — їх згруповано авторами у табл. 1.

Неефективність реалізації вказаного у табл. 1 переліку функцій і призводить до погіршення екологічної ситуації в державі, унеможливає досягнення сталого господарювання. При цьому, основною вадою усталеного вітчизняного організаційно-економічного механізму управління природоохороною діяльністю — є його неспроможність зацікавити товаровироб-

ників у проведенні природоохоронних заходів за власний рахунок та недостатня оперативність і ефективність реагування на зміни в динаміці еколого-економічних процесів, які мають місце в країні.

Враховуючи розробленість та обґрунтованість методологічно важливих принципів щодо забезпечення сталого господарювання [10], комплекс яких базується на реалізації доміант триєдиної концепції сталого розвитку (за синхронного використання положень системного, комплексного та синергетичного підходів), слід визнати таке: в межах багатовимірного метaproстору соціально-економічної системи та природно-господарських утворень, які реалізують дію з відповідною кількістю ступенів свободи, необхідно досягти ламінарно-паралельний рух конститутивно-ключових, для їх сталого розвитку, процесних площин (фінансово-економічної, соціетальної, виробничої та природно-ресурсної природи) при інкорпорації до загальної траєкторії руху певного територіального природно-господарського утворення чи соціально-економічної системи.

З цього, зазначимо, що наразі виникла нагальна потреба у: забезпеченні рівноваги та узгодженні між напрямками і темпами реа-

Таблиця 1

Визначення базових і специфічних функцій управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища

Функціонали	Базові функції	Специфічні функції
регулювання, контроль, стимулювання, розподіл	<ul style="list-style-type: none"> просторово-територіального устрою природних ресурсів (використання, відтворення, охорона та захист природоресурсного потенціалу, безпечні умови життєдіяльності людини, забезпечення екологічної безпеки); моніторинг довкілля та масштабів природно-ресурсних активів територій (спостереження, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій); формування кадастрів природних ресурсів (якісне та кількісне описання об'єктів і явищ); екологічна експертиза (міжгалузеве екологічне дослідження, аналіз, оцінка та підготовка висновків передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, оцінки їх впливу на стан навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів); екологічний контроль (дотримання вимог законодавства про охорону довкілля всіма учасниками господарської діяльності); екологічні стандарти та нормативи (правила, інструкції, стандарти, екологічні нормативи) 	<ul style="list-style-type: none"> екологічне ліцензування (надання дозволу на зайняття певною діяльністю у екологічній сфері); екологічне прогнозування і планування; екологічний аудит (збір інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності та формування на її основі аудиторського висновку, їх відповідності вимогам законодавства України).

Джерело: систематизовано автором на основі [7–9].

лізації економічної, фінансової та екологічної політик держави; впровадженні дієвих еколого-інноваційних проєктів задля вирішення проблем із охорони НПС у контексті забезпечення сталого розвитку; раціональному використанні природних ресурсів; пошуку нових можливостей і резервів щодо залучення інвестицій для забезпечення досвітнього рівня економічної, екологічної, соціальної, виробничої та природно-ресурсної безпеки держави, у цілому. У цьому зв'язку, саме розвиток екологічного франчайзингу і, спрямований на екологізацію, захист НПС — дасть змогу убезпечити достатній рівень якості життя за рахунок уникнення чи недопущення виникнення екологічних загроз і ризиків сталому розвитку.

Не зайвим є зазначити, що держава наразі має всіляко сприяти впровадженню еколого-економічних франчайзингових проєктів, які передбачають комплексне вирішення таких питань, як: утилізація твердих побутових відходів; встановлення очисних споруд на підприємствах із їх подальшим обслуговуванням; ліквідація негативного впливу на довкілля заборонених і непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин та тари від них. При цьому, не слід забувати про комунікативну й когнітивно-інформаційну складові екологічного франчайзингу, які проявляються у співпраці з установами та організаціями, які будуть займатися прогнозуванням і попередженням настання можливих наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру. Поряд із цим, було б доцільним, більш широко застосовувати практику набуття права франшизи підприємств, які займаються екологічним консалтингом та аутсорсингом.

Екологічний консалтинг — це діяльність, яка спрямована на: оцінку та експертизу стану підприємства; планування природоохоронних заходів та заходів із підвищення рівня раціоналізації використання у виробництві матеріальних і енергетичних ресурсів, включаючи вторинні ресурси; розробку заходів зі скорочення викидів забруднюючих речовин і подальшу утилізацію відходів, вибір та обґрунтування оптимальних технологій та обладнання природоохоронного призначення.

Тож, з цього, зважаємо і на те, що суть екологічного аутсорсингу (послуги сторонніх спеціалістів) полягає в передачі функцій адміністрування (повна чи часткова) особам, які не працюють на підприємстві та надають консультації з питань екологічної безпеки, складання та узгодження щоквартальних звітів і розрахунки платежів за негативний вплив на природне середовище тощо.

Вказане вище і дозволяє підприємствам: використати професійний досвід інших організацій та знизити собівартість функцій, переданих певному аутсорсеру [11]; зосередитися на веденні бізнесу, управлінського менеджменту з одночасним підвищенням трудової активності персоналу; забезпечити оперативність та відкритість управління виробничо-економічними системами; залучати інвестиції й істотно економити матеріальні та фінансові ресурси. Разом із тим, суб'єктам управління необхідно врахувати, що уникненню екологічних ризиків і загроз сталому розвитку у майбутньому сприятиме підвищення рівня екологічних знань на основі франчайзингової угоди з установами, які надають послуги з навчання та проведення спеціальних екологічних курсів, семінарів і тренінгів для керівників та спеціалістів, що працюють на підприємствах. Таким чином, головною умовою для вирішення проблем, пов'язаних із раціоналізацією освоєння і використання природно-ресурсного потенціалу територій та країни загалом виступає активізація ділової активності за допомогою механізму еколого-економічного франчайзингу як основного інструменту не лише у площині забезпечення надійності функціонування територіальних утворень і регіональних соціально-економічних систем, а й цілеорієнтованого інноваційного їх розвитку за визначеними пріоритетами.

Автори підтримують переконання І. Гляшенка про те, що *«задня гарантування екологічної безпеки необхідні значні фінансові витрати, непосильні для сучасної нестабільної економіки України. У зв'язку з цим, не виключаючи деякої частки інвестування за рахунок бюджетних коштів, слід орієнтуватися на ринкові джерела фінансування. Це визначає особливу актуальність створення певних умов для розвитку бізнесу в специфічній сфері — екології, в тому числі, на основі залучення іноземного, а також національного приватного капіталу. Однією із зазначених умов є активізація ділової активності за допомогою механізму франчайзингу. Його можна визначити як систему довірливих відносин між великою фірмою («франчайзером») і її малим партнером («франчайзі») з кооперації в галузі збуту та виробництва товарів і послуг»* [12]. Це дає можливість стверджувати, що екологічний франчайзинг — це не лише забезпечення максимального зростання споживання, розширення споживацького вибору та споживацької задоволеності, але й максимальне підвищення рівня якості життя, підтримка сталого збалансованого і стійкого розвитку територій, збереження високої якості навколишнього середовища. Тож, екологічний

франчайзинг можна охарактеризувати і як прикладний управлінський інструментарій, що забезпечує сталий розвиток за наслідками розповсюдження екологічно збалансованих видів виробництва та розподілення в умовах появи нових екологічних потреб (наприклад, потреб в екологічній безпеці [13]).

Франчайзингова компонента управління передбачає розвиток бізнесу та забезпечення його фінансової стійкості за рахунок докладання можливостей і резервів багатьох суб'єктів господарювання шляхом локалізації зусиль за пріоритетними, з огляду на економічні інтереси певної території чи держави загалом об'єктами. Вказане забезпечуватиме зменшення ризику залишитися сам на сам із економічними й фінансовими викликами та загрозами сталому розвитку і господарюванню. При цьому, реалізація дії механізму франчайзингу має бути щільно пов'язана з реальним бізнес-плануванням у внутрішньому середовищі виробничо-економічної системи, оскільки, *«головна риса бізнес-плану полягає в тому, що він є базою системи, яка буде забезпечувати реалізацію напрямів, обраних для функціонування організації. Він визначає становище підприємства, статус його підрозділів, обґрунтовує і показує існуючі стратегічні цілі та оцінює шанси на успіх і подальший ефективний розвиток»* [14]. Отже, вищезазначене на авторське переконавання свідчитиме про те, що усі учасники франчайзингової замкненої мережі мають постійно ущільнювати свою виробничо-господарську взаємодію і надавати один одному підтримку у напрямі формування, раціоналізації використання та трансляції природно-ресурсних активів територій [15]. З цієї причини екологічний франчайзинг у системі сталого господарювання стає наразі дедалі більш поширеним, оскільки, створює кращі умови для життєдіяльності, забезпечує перехід до сталого розвитку та покращує і зберігає НПС.

На сучасному етапі розвитку виробничо-господарських відносин продовжується і ведеться пошук нових ефективних еколого-інноваційних стратегій, при цьому, простежуються дві тенденції еколого-інноваційної політики. А саме: боротьба із забрудненням НПС (франшизи, які безпосередньо допомагають доквітлю) та впровадження екологічних інновацій і поширення нових управлінських технологій (франшизи, які використовують екологічно чисті технології і практики) [1]. Разом із тим, все це потребує залучення значних масштабів фінансових ресурсів і резервів, непосильних для сучасних умов функціонування як економіки України загалом, так і регіональних соціально-економічних систем, зокрема. Тож, у

цій відповідності, необхідно звернути увагу на те, що значної і непоправної шкоди доквітлю завдають саме великі підприємства та транснаціональні корпорації, які функціонують в системі базових галузей і виробництв. Регулювання та контроль за їх діяльністю відбувається, наразі у рамках стандартизації. Зокрема, в основу стандартів ISO 14000 покладено систему екологічного менеджменту, де важливу роль у їхньому поширенні відіграють конститутивно-ключові франчайзингові підсистеми, що, за допомогою розширення власних мереж, впроваджують ці стандарти.

До того ж, засоби та інструментарій сучасного еколого-економічного франчайзингу спрямовані і на подальше проведення системних досліджень та узагальнення (маркетингові дослідження) результатів щодо оцінювання масштабів незадоволеного попиту на екологічно чисті товари з метою стимулювання виробників на задоволення екологічних потреб суспільства та підвищення стандартів якості життя. Втім, на перспективу, при виборі виду франчайзингу для застосування у практиці, слід враховувати вид господарської діяльності; стабільність франчайзера і, відповідно, які позиції він займає на ринку товарів і послуг та специфіки ринку місцевого франчайзі. Узагальнюючи, слід вказати, що залежно від напрямку провадження господарської діяльності виокремлюють такі види екологічного франчайзингу [16], доцільні для застосування — їх згруповано, систематизовано та деталізовано авторами у табл. 2.

Поряд із вказаним, необхідно зауважити і про те, що як і будь-який вид підприємницької діяльності, франчайзинг має і позитивні, і негативні сторони його застосування у практиці господарювання. Позитивна сторона полягає у тому, що витрати на відкриття приватної справи, бізнес-проектів, власних представництв і філій — франчайзі бере на себе. Це стосується також і витрат на оренду або купівлю приміщення, купівлю апаратури та обладнання для ведення господарської діяльності, підбір і заробітну плату персоналу тощо. А негативна сторона — представлена відсутністю підтримки при реалізації функцій контролювання й коригування, неможливістю у режимі «Real-time» контролювати якість товарів і послуг у повному обсязі.

Що ж стосується безпосередньої франшизи в екологічному підприємстві, то вона представлена такими напрямками, як: продаж та надання послуг із освоєння та впровадження альтернативних видів енергії; сприяння відкриттю закладів громадського харчування на основі екологічно чистих продуктів, надання

Таблиця 2

Види екологічного франчайзингу, доцільні для використання в системі сталого господарювання

Види франчайзингу	Сутність та зміст інструментарію
Виробничий франчайзинг	Випуск певного виду екологічно чистого та безпечного товару. В своїй основі, ґрунтується на зростанні обсягу, розширенні та освоєнні виробництва нових екологічно чистих і безпечних товарів; ефективного й екологічно безпечного виробництва відповідно до екологічних вимог ринку
Сервісний франчайзинг	Екологічні послуги, надання права займатися певним видом діяльності під торговою маркою франчайзера на підставі договору. В результаті здійснення спільної екологічної політики, яка проводиться франчайзером і франчайзі, оперативно інформує споживача про те, яка кількість і якість екологічних послуг йому може бути гарантована за певний період часу на підприємствах певної торгової марки
Маркет-франчайзинг	Надання права торгівлі товарами (послугами) франчайзером (відкриття франчайзі власної торгівельної точки під брендом франчайзера)
Віддалений франчайзинг	Угода про надання частини комерційних чи виробничих потужностей франчайзера під заставу власного майна
Субфранчайзинг	Угода на умовах надання права франчайзеру на власний розсуд перепродавати франшизу іншим суб'єктам з додаванням власної надбавки
Розширений франчайзинг	Поступове отримання у власність франчайзі потужностей франчайзера (одна з форм капіталізації депресивних підприємств)
Комбінаційний франчайзинг	Отримання права франчайзі на ноу-хау франчайзера з метою застосування цих ідей у власній діяльності
Корпоративний франчайзинг	Керування не окремим підприємством, а мережею франшизних підприємств
Конверсійний франчайзинг	Приєднання підприємства на умовах договору до мережі франшизних підприємств
Франчайзинг дистрибуції продукту	Фінансова та економічна зацікавленість франчайзі в бренді та торгівельних мережах франчайзера (основна мета укладення угоди на випуск нового товару під маркою франчайзера, при цьому, авторські права не переходять до франчайзера)
Майстер-франчайзинг	Надання прав франчайзі на розширення власної мережі в інших країнах, що дозволить збільшити біржову капіталізацію бренду франчайзера
Екологічний франчайзинг товару	Екологічне маркування товару. Продаж товарів, які вироблені франчайзером і мають товарний знак із екологічним маркуванням
Екологічний франчайзинг бізнес-формату	Товари та послуги виробляються за єдиною методологією, у єдиному фірмовому стилі. Разом із тим, передбачається передача розробленої підприємством інноваційної технології організації і ведення бізнесу
Екологічні франшизи	Орієнтовані на тепло- й енергозбереження при мінімізації негативного впливу на НПС

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 15; 16].

консультативних послуг та навчання в сфері екології тощо. Отже, екологічна діяльність підприємств має реалізовуватись при застосуванні екологічно чистих безвідходних та мало-відходних технологій, встановленні очисних споруд для шкідливих викидів газів і стічних вод, застосуванні новітніх технологій із переробки сировини для витрат меншої кількості енергії, розроблення та постачання продукції,

яка не має шкідливого впливу на довкілля. Інструментарій франчайзингу також може стати формою екологічно орієнтованого підприємництва і мати на меті здійснення своєї діяльності з урахуванням екологічних імперативів, виробляти дійсно екологічно чисті продукти, але, передусім, відповідний договірний механізм має бути формалізований в юридичну конструкцію і самостійний об'єкт нормативно-

правового регулювання. При цьому, еколого-економічна складова інновації має спрямовуватися на задоволення суто екологічних потреб. А саме: виробництво та застосування засобів захисту довкілля від забруднення; організаційну структуру або методи ведення бізнесу, які поширюються на виробників і споживачів протягом життєвого циклу з відповідним зниженням екологічних ризиків [17]; заміна екологічно несприятливих виробів і послуг екологічно більш досконалими чи такими, що сприяють зниженню матеріало-, ресурсо- та енергоємності систем. Оскільки інноваційний розвиток економіки потребує системно-екологічного обґрунтування, тобто врахування вимог екологічного менеджменту.

Відтак державна політика у площині сприяння фінансової підтримки та розвитку інноваційної складової еколого-економічного франчайзингу має передбачати [18; 19]: надання юридичних, ділових та інших послуг, допомогу в пошуку партнерів, укладення угод під державні гарантії; створення спеціалізованих державних дослідницьких інститутів, лабораторій, центрів розвитку екологічно спрямованого виробництва; здійснення різноманітних програм, спрямованих на підвищення активізації інноваційного бізнесу в галузі екології у межах єдиної державної програми; державне замовлення на проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які забезпечують початковий попит на екологічні інновації; стимулювання інноваційних рішень окремими фірмами з боку державних фінансових установ та інших органів державної влади; здійснення податкової реформи з метою заохочення інвесторів до довгострокового фінансування та кредитування інвестиційних проєктів; подальше удосконалення відносин власності, процесів приватизації та розвитку малого і середнього бізнесу; екологічне виховання й освіту у сфері екологізації виробництва, реклами, пропаганди; створення сприятливого інвестиційного клімату для вітчизняного та іноземного інвестора.

Як відомо, одним із найбільш важливих методів економічного управління у сфері раціоналізації природокористування є державне фінансування (кошти державного та місцевого бюджетів, власні кошти підприємств, банківські кредити, позики та різні екологічні фонди) цільових програм на природоохоронні заходи за рахунок запровадження еколого-економічного франчайзингу [6]. Саме останній і надасть можливість розвитку не лише малого та середнього бізнесу, а й економіки країни загалом. І, відповідно, необхідно, при цьому, змінити відносини в системі «*суб'єкт господарювання — навколишнє природне середовище*», що

сприятиме конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Адже еколого-економічний франчайзинг дає змогу максимально підвищити рівень життя із збереженням та поліпшенням якості НПС, забезпечити пошук шляхів, методів і інструментів залучення новітніх технологій та інновацій, особливо екологічно сприятливих. Більше того, використання механізму франчайзингу, оскільки він пов'язаний із бізнес-плануванням інноваційних проєктів і спрямований на вивчення перспектив розвитку майбутнього ринку збуту, уможливило випуск саме тієї продукції або послуги, яка буде користуватися найбільшим попитом у споживачів і задовольняти їх потреби в екологічно чистій продукції.

До того ж, бізнес-планування інноваційного проєкту, з урахуванням екологічної компоненти, зменшує ймовірність виникнення множини зовнішніх загроз і внутрішніх ризиків для екологічної безпеки територій. Під зовнішніми загрозами мається на увазі: руйнування природних систем в межах територіальних природно-господарських утворень (будівництво промислових об'єктів формує ризик руйнування екосистем, меліоративні роботи — ризик зміни екосистем); техногенні загрози для конкретного промислового підприємства (нераціональне використання природних ресурсів, помилки в проєктно-технічній документації, порушення технології виробництва, правил експлуатації машин, устаткування і обладнання, техніки безпеки); загроза для здоров'я та життєдіяльності людини (виробництво нової продукції може зумовити ризик зростання рівнів захворюваності і смертності); загроза нераціонального природокористування (погіршення якості та виснаження природних ресурсів). При цьому, необхідно зважати на те, що ризики екологічної безпеки, в межах будь-якої виробничо-економічної системи, формуються, передусім, внаслідок: застосування застарілих енерго-й ресурсоемних технологій та реалізації неефективного технологічного процесу; нераціонального використання природних ресурсів на певній території; відсутності та відмові від застосування технологій менеджменту екологічних знань, інноваційного розвитку персоналу та взагалі не соціально-відповідальній та не еколого орієнтованій системі управління. А остання має бути сформована у відповідності до пріоритетів сталого господарювання, визначених для умов у ресурсних обмеженнях і за урахування того, що територіальні природно-господарські утворення функціонують наразі при постійному нарощенні суспільно-політичних загроз і ризиків сталому розвитку.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи наведене вище, значимо, що інструментарій франчайзингу є відносно новим управлінським інструментом в економіці України. На жаль, на сьогодні варто констатувати про те, що екологічний франчайзинг не набув поширення в системі сталого господарювання, хоча, потенційні можливості його впровадження є досить великими. Екофранчайзинг сприяв би вирішенню проблем щодо кредитування власних проєктів із проєктами відповідних програм іноземних держав — проте, для цього необхідною є підготовка і прийняття Закону України «Про франчайзинг».

Відтак, подальше вивчення та системне дослідження основ еколого-економічного франчайзингу дасть змогу забезпечити формування умов для: забезпечення сталого господарювання; орієнтації виробництва за урахування вимог ринку екологічно чистих і безпечних товарів та послуг; створення стійкого попиту на екологічно чисту безпечну продукцію; об'єктивності стратегічного планування у сфері природокористування; задоволення екологічних потреб суспільства і держави загалом.

Дослідження у сфері екологічного франчайзингу в системі просторового розвитку держави акумулюють знання, використовуючи сучасні наукові досягнення, методи та технології різних наукових дисциплін (включаючи маркетинг) і галузей виробничої діяльності. Отже, задля розв'язання досить складних та невідкладних завдань запровадження у практику франчайзингу необхідні не лише зміни

у виробничо-господарських та організаційно-управлінських структурах, а й перебудова мислення і способів діяльності керівників усіх рівнів управління. Відповідно до принципів франчайзингу (й екологічного франчайзингу у т. ч.) всі аспекти господарської діяльності сучасної корпорації франчайзера та франчайзі мають плануватися і здійснюватися з урахуванням запитів ринку, потреб і вимог (у т. ч. і екологічних) споживачів, будуватися на принципах екологічної користі.

Тож, треба вказати на те, що франчайзинг є найдемократичнішим управлінським інструментом провадження бізнесу, адже, розвиваючи власну франчайзингову мережу, франчайзер несе на нові ринки та території не лише власну торгову марку і методи виробництва, а й високі норми та стандарти, яким відповідають його товари. Отже, екологічний франчайзинг виступає одним із ключових управлінських інструментів у сфері формування еколого-інноваційного розвитку глобальної, національної та регіональної економіки. Поряд із цим, франчайзинг нині є визнаним у світі як найпрогресивніша форма ведення бізнесу, його привабливість визначається, передусім, прозорістю та комплексним характером [20]. Така стратегія сталого господарювання відкриває масштабні перспективи, оскільки, дає змогу залучати іноземні інвестиції з різних країн у розвиток певної пріоритетної галузі чи території держави, а також поступово впроваджувати високі стандарти якості життєдіяльності та ресурсозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jaffe, A.B., Newell, R.G., Stavins, R.N. (2005). A tale of two market failures: Technology and environment policy. *Ecological Economics*. 54. P. 164–174.
2. Валентей С. Развитой социализм: экологическая политика. Москва: Экономика, 1984. 104 с.
3. Ілляшенко І. Екологічний франчайзинг в Україні: перспективи та проблеми. *Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Бахчисарай, 15–16 вер. 2011 р. Сімферополь, 2011. С. 104–106.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06. 1991 р. №1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
5. Федорищева А., Бутрин О. Техногенно-екологічна ситуація в Україні та управління рівнем її безпеки. *Економіка України: політико-економічний журнал*. 2008. № 5. С. 75–79.
6. Пахомова Н., Рихтер К. Экономический анализ экологического права. *Вопросы экономики*. 2003. № 10. С. 34–38.
7. Кирсанова Т., Кирсанова Е., Лукьянихин В. Экологический контролинг — инструмент экомеджмента: монографія / за ред. В. Лукьянихина. Сумы: Козацький вал, 2004. 222 с.
8. Веклич О. Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку країни. *Економіка України*. 2008. № 10. С. 62–68.
9. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / заг. ред. Б. Данилишина. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 709 с.
10. Микитенко В. Системно-впорядкована комбінація ціннісно-орієнтованих домінант формування природно-господарського простору. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2019. № 6 (25). С. 37–43.

11. Заводовська І. Підвищення конкурентоспроможності підприємств за допомогою аутсорсингу. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2006. № 3. С. 53–57.
12. Ілляшенко І. Формування системи франчайзингу як фактора вирішення екологічних проблем. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2014. С. 27–28 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/166635>.
13. Перга Т. Інноваційні механізми екологічного менеджменту в Україні. *Збірник наукових праць «Дослідження міжнародної економіки»*. 2011. № 2 (67). С. 75–86.
14. Шаповалова Т. Бізнес-планування в інноваційному підприємстві (на допомогу звільненим у запас військовослужбовцям): навч. посіб. Київ: Друкарський двір Олега Федорова, 2015. 134 с., 15 с.
15. Бистряков І.К., Клиновий Д.В., Лицур І.М. та ін. Формування просторової системи управління природно-ресурсними активами: монографія. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2020. 469 с.
16. Ілляшенко І. Механізми екологічного франчайзингу в реалізації потенціалу сталого розвитку. URL: economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2011/Ilyashenko.pdf.
17. Kemp, R., & Pearson, P. (2007). Final report MEI project about measuring eco-innovation. *UM Merit, Maastricht, 10, 2*. URL: www.merit.unu.edu/MEI.
18. Селезньова, Л. Інноваційно-інвестиційна діяльність в екологічній сфері. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. №124/125. С. 76–78.
19. Андреева Н.М., Козловцева В.А. Екологічний франчайзинг як форма активізації підприємницької діяльності у харчовій промисловості: економіко-правовий аспект впровадження. *Економіка и управление*. 2013. № 2. С. 8–13.
20. Яловий Г.К., Цеслів А.С. Перспективи розвитку комерційної концесії (франчайзингу) в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 27. С. 188–193.

ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC FRANCHISING TOOLS IN THE SUSTAINABLE MANAGEMENT SYSTEM: APPLICATION TECHNOLOGIES

Bendasiuk O.

Doctor of Economics Sciences

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

(Kyiv, Ukraine)

e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7865-494X

Mykytenko V.

Doctor of Economics Sciences

Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development

of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Kyiv, Ukraine)

e-mail: vmikitenko@ukr.net; ORCID: 0000-0002-8212-9777

The article formulates and reveals the main mechanisms and technologies for managing the introduction of environmental and economic franchising tools in management, which allows to ensure the implementation of the target functions of the modern environmental management system and environmental protection, taking into account current problems and risks of different nature.

The essence and content of basic and specific functions of nature management and environmental protection of the state are revealed. This allowed to determine the list of necessary for the implementation of economic, types of environmental and economic franchising in the context of ensuring the transition of the state and its regions to sustainable development in resource constraints as a result of increasing and rationalizing the use of natural resources.

The importance and significance of ecological and economic franchising for the development of the national system of sustainable management are described. The following are formulated and detailed: a economic and legal conditions and grounds for the effectiveness of the tools of environmental and economic franchising in Ukraine; financial and environmental policies of the state. This became the basis for substantiation: a set of tasks to achieve sustainable management of socio-economic systems and territorial natural economic formations, a format for implementing effective environmental innovation projects to address environmental issues, and an innovative composition of search tools and methods. new opportunities and reserves to attract investment to increase the level of economic, environmental, social, industrial and natural resource security of the state as a whole. It is shown that the introduction of franchising requires not only changes in production and economic and organizational and managerial structures, but also the restructuring of thinking and ways of doing business at all levels, which take care of spatial management of sustainable development of the state and its regions.

Keywords: *ecological and economic franchising, sustainable management, greening technologies, natural resource potential, territorial natural and economic formations.*

REFERENCES

1. Jaffe, A.B., Newell, R.G., & Stavins, R.N. (2005). A tale of two market failures: Technology and environment policy. *Ecological Economics*, 54, 164–174 [in English].
2. Valentey, S. (1984). *Razvitoy sotsializm: ekologicheskaya politika* [Developed socialism: environmental policy]. Moscow: Economics [in Russian].
3. Illiashenko, I. (2011). *Ekolohichniy franchaizynh v Ukraini: perspektyvy ta problemy* [Environmental franchising in Ukraine: prospects and problems]. Sustainable development and environmental security of society in economic transformations 11: Materiali III Vseukr. naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Bakhchisaray, 15–16 ver. 2011 r.) — Proceedings of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (p.p. 104–106). Simferopol: Feniks [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine on the environmental protection №1264-XII. (1991, June 25). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 41, 546 [in Ukrainian].
5. Fedorishcheva, A., & Butrin, O. (2008). Tekhnogenno-ekolohichna sytuatsiia v Ukraini ta upravlinnia rivnem yii bezpeky [Technogenic and ecological situation in Ukraine and the management level of safety]. *Ekonomika Ukrainy: polityko-ekonomichniy zhurnal — Economy of Ukraine: political and economic magazine*, 5, 75–79 [in Ukrainian].
6. Pakhomova, N., & Rikhter, K. (2003). Ekonomicheskyy analiz ekologicheskogo prava. [Economic analysis of ecological law]. *Voprosy ekonomiki — Economic issues*, 10, 34–38 [in Russian].
7. Kirsanova, T., & Kirsanova, Ye., Lukyanikhin, V. (2004). *Ekologicheskyy kontroling — instrument ekomenedzhmenta: monografiya* [Ecological controlling — an ecological management tool monograph]. Sumy: Kozatskiy val [in Russian].
8. Veklich O. (2008). Urakhuvannia pryrodnoho kapitalu yak bazovoho komponenta ekonomichnoho rozvytku krainy. [Taking into account natural capital as a basic component of economic development of the country]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 10, 62–68 [in Ukrainian].
9. Danylyshyna, B. (Eds.). (2006). *Pryrodno-resursna sfera Ukrainy: problemy staloho rozvytku ta transformatsii* [Natural resource sphere of Ukraine: problems of sustainable development and transformations]. Kyiv: ZAT «Nichlava» [in Ukrainian].
10. Mykytenko, V. (2019). Systemno-vporiadkovana kombinatsiia tsinnisno-orientovanykh dominant formuvannia pryrodno-hospodarskoho prostoru [System-ordered combination of value-oriented dominants of the formation of natural and economic space]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok — Environmental economics and sustainable development*, 6 (25), 37–43 [in Ukrainian].
11. Zavodovska, I. (2006). Pidvyshchennia konkurentnosprymozhnosti pidpriumstv za dopomohoiu autsorsynhu [Improving the competitiveness of enterprises through outsourcing]. *Zovnishnia torhivlia: pravo ta ekonomika — Foreign trade: law and economics*, 3, 53–57 [in Ukrainian].
12. Illiashenko, I. (2014). Formuvannia systemy franchaizynhu yak faktora vyrishennia ekolohichnykh problem [The formation of franchising as a factor in the solution of environmental problems]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia — Economics of nature resources and environment management*, 27–28. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/166635> [in Ukrainian].
13. Perha, T. (2011). Innovatsiini mekhanizmy ekolohichnoho menedzhmentu v Ukraini. [Innovation Models of Ecological Management in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats «Doslidzhennia mizhnarodnoi ekonomiky»*, 2 (67), 75–86 [in Ukrainian].
14. Shapovalova, T. (2015). *Biznes-planuvannia v innovatsiinomu pidpriumstvi (na dopomohu zvilnenym u zapas viiskovosluzhbovtciam)* [Business planning innovative enterprise (to help help retired servicemen)]. Kyiv: Drukarskyi dvir Oleha Fedorova [in Ukrainian].
15. Bystriakov, I.K., Klynovyi, D.V., Lytsur, I.M. et al. (2020). *Formuvannia prostorovoi systemy upravlinnia pryrodno-resursnyimi aktyvami: monografiya* [Formation of a spatial system of management of natural resource assets: monograph]. Kyiv: DU IEPSR NAN Ukrainy [in Ukrainian].
16. Illiashenko, I. (2011). Mekhanizmy ekolohichnoho franchaizynhu v realizatsii potentsialu staloho rozvytku [Mechanism of environmental franchising in the sustainable development potential]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia — Economics of nature resources and environment management*, 121–128. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/167997> [in Ukrainian].
17. Kemp, R., & Pearson, P. (2007). Final report MEI project about measuring eco-innovation. *UM Merit, Maastricht*, 10. Retrieved from: www.merit.unu.edu/MEI. [in English].
18. Seleznova, L. (2011). Innovatsiyno-investytsiyna diialnist v ekolohichnii sferi [An innovative investment activity in an ecological sphere]. *Visnyk Kyiyvskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka — Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 124/125, 76–78 [in Ukrainian].
19. Andrieieva, N.M., & Kozlovtsseva, V.A. (2013). Ekolohichniy franchaizynh yak forma aktyvizatsii pidpriumnytskoi diialnosti u kharchovii promyslovosti: ekonomiko-pravovyi aspekt vprovadzhennia [Ecological franchising as a form of business activity in the food industry: economic and legal aspects of implementing]. *Ekonomika i upravlenie — Economics and Management*, 2, 8–13 [in Ukrainian].

20. Ialovyi, H.K., & Tsesliv, A.S. (2013). Perspektyvy rozvytku komertsiiinoi kontsesii (franchaizynhu) v Ukraini [Prospects for the development of commercial concession (franchising) in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka — Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 27, 188–193 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бендасюк Олег Олександрович, доктор економічних наук, доцент, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7865-494X).

Микитенко Вікторія Володимирівна, доктор економічних наук, професор, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ, Україна, 02000; e-mail: vmikitenko@ukr.net; ORCID: 0000-0002-8212-9777).

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

17 липня Уряд провів селекторну нараду з питань врегулювання проблемних питань, пов'язаних із запобіганням потрапляння твердих побутових відходів у річку Тиса та інші водні об'єкти, у національному і транскордонному аспектах. Цього року, під час паводків, в західних областях України проявився масштаб проблеми потрапляння сміття в транскордонні водні об'єкти. Було вирішено задіяти комплекс заходів щодо вирішення проблеми утилізації твердих побутових відходів та запобігання забруднення транскордонних річок, які передбачають, що обласні та районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та відповідні органи виконавчої влади мають забезпечити обстеження ділянок водних об'єктів та заплав і виявлення ділянок забруднення сміттям, забезпечити ліквідацію несанкціонованих та стихійних сміттєзвалищ та контроль за дотриманням обмежень для прибережних захисних смуг.